

VOLK EN STAAT, Vlaams-nationalistisch dagblad (15 november 1936 – 3 september 1944), opvolger van *De Schelde* (15 april 1919 – 15 november 1936). *De Schelde* was de voortzetting van het dagblad *Het Vaderland* dat te Antwerpen op 15 december 1918 het licht zag (de nummering liep gewoon door). De titelwijziging kwam er om verwarring te vermijden met gelijknamige bladen in België en Nederland. *De Schelde* had aanvankelijk dezelfde liberaal Vlaamsgezinde strekking als *Het Vaderland*. Van 1921 af werd de krant onder impuls van hoofdredacteur **Pol de Mont** de spreekbuis van **Het Vlaamsche Front**. Die lijn werd voortgezet door zijn opvolger **Willy de Hous** (1923-1927). Van 1927 tot 1933 was de leider van de Antwerpse Frontpartij en volksvertegenwoordiger **Herman Vos** hoofdredacteur.

Tijdens het hoofdredacteurschap van Vos wijzigde het beheer van *De Schelde*. Aanvankelijk werd het blad uitgegeven en beheerd door de drukker **Gust Janssens**. Na het overlijden van zijn vader is **Gust Janssens jr.** er door tal van financiële moeilijkheden niet in geslaagd de krant in zijn bezit te houden. Op 22 januari 1929 werd een naamloze vennootschap dagblad *De Schelde* opgericht waarin onder meer de oud-activisten **Jules Spincemaille** en **Adelfons Henderickx** zetelden (activisme). Het waren slechts stromannen van de hoofdzakelijk Nederlandse aandeelhouders die uit het Groot-Nederlandse milieu en de Rotterdamse havenkringen kwamen. Zij werden door bemiddeling van **Frederik C. Gerretson** en **Pieter Geyl** aangetrokken en verenigden zich in de Stichting ter Bevordering van de Nederlandsche Beschaving. De Groot-Nederlanders beschikten aldus over een instrument om in België politieke actie te ondernemen. Vos voer evenwel een onafhankelijke gematigde federalistische koers die hem in conflict bracht met de eigenaars en met een in radicale Groot-Nederlandse en antidemocratische richting evoluerend Vlaams-nationalisme. De krant verloor lezers en viel vrijwel uitsluitend terug op de aanhangers van de Antwerpse Frontpartij. In 1932 verkeerde de krant in zware financiële moeilijkheden. Bovendien werd Vos niet herkozen. Toen hij bij de stichting van het **Vlaamsch Nationaal Verbond (VNV)** overstapte naar de **Belgische Werkliedenpartij** verkeerde de krant in een totale crisis. Janssens, die het blad was blijven drukken, dreigde ermee de uitgave stop te zetten. Achter de schermen werd een strijd ge-

voerd tussen de leiding van het VNV en de gewezen voorzitter van de Frontpartij Herman van Puymbrouck om de krant in handen te krijgen. Van Puymbrouck won het pleit nadat hij zich verbond tot de inbreng van 200.000 frank. Hij werd de nieuwe hoofdredacteur en hij kreeg zitting in de Stichting samen met August Borms en Karel Peeters. Aanvankelijk probeerde hij een koers te varen tussen het VNV en het Antwerpse Front in, maar medio 1934 evolueerde hij in de richting van het VNV. In september 1934 werd de leider van de VNV-perscentrale Bert d'Haese opgenomen in de redactie. Op 17 september verklaarde die in een artikel dat *De Schelde* "weerom de Standaard" van het VNV zou worden. Op 30 oktober 1934 erkende Van Puymbrouck het gezag van VNV-leider Staf de Clercq. Op 12 december 1934 werd hij tot leider van de cultuurcentrale benoemd. Het VNV was inmiddels met een werfcampagne begonnen die de oplage deed stijgen van 6000 tot 8500. Spoedig rezeren conflicten tussen Van Puymbrouck en de VNV-leiding als gevolg van het feit dat het VNV weigerde de schulden van de NV *De Schelde* te delgen enerzijds en de onwil van Van Puymbrouck om de VNV-directieven te volgen anderzijds. De partij stopte

Drukk. Groot Janssens, Kerkstr. 9, Antw.

De Schelde, directe voorloper van Volk en Staat, werd begin 1929 ongevormd tot een naamloze vennootschap. De meerderheid van Nederlandse aandeelhouders waren radicale Groot-Nederlanders die in conflict kwamen met de gematigde hoofdredacteur Herman Vos. (AMVC)

medio 1935 de abonnementencampagne waardoor de oplage weer zakte tot 7500.

Toen op 15 november 1936 *De Schelde* herdoopt werd in *Volk en Staat* zaten de relaties beneden het vriespunt. In het openingsartikel van de nieuwe titel heette het dat *Volk en Staat* niet beschouwd mocht worden als het orgaan van het VNV. Net als het VNV stond de krant weliswaar onder het motto "één taal, één volk, één staat voor het Diets nationaal-solidarisme", "maar het VNV hoeft zich niet zonder voorbehoud eens te verklaren met de wijze waarop wij zijn politiek verdedigen".

Voor al de berichtgeving over het Derde Rijk en het nationaal-socialisme was een steen des aanstoots. *Volk en Staat* maakte zodanig propaganda dat het VNV er politieke schade door ondervond. Dat Van Puymbrouck een tomeloze bewondering koesterde voor het nationaal-socialisme hing samen met het feit dat hij op zoek ging naar geldschieters. Einde 1936 stond de NV *De Schelde* op de rand van het failliet. Van Puymbrouck zocht steun bij het Duitse Propagandaministerium (Promi) en bij de Nationaal-Socialistische Beweging van Anton Mussert. De krant hield er een maandelijkse subsidiëring van het Promi aan over. Het Promi verwierf ook de controle over de aandelen van de Stichting ter Bevordering van de Nederlandsche Beschaving. Begin 1937 escaleerde het conflict tussen partij en krant doordat de gematigde en katholieke vleugel van het VNV het niet nam dat *Volk en Staat* het Duitse regime kritiekloos steunde in zijn krachtmeting met de Kerk. Ook in binnenlandse politieke aangelegenheden volgde de krant niet altijd de partijlijn. Zo bekritiseerde de krant de steun van het VNV aan Rex en Léon Degrelle bij de tussentijdse verkiezing in april 1937. De Clercq zag zich genoodzaakt geheime onderhandelingen aan te knopen met Robert Holthöfer die een te Essen gevestigd 'bureau' leidde dat namens het Promi steun verleende aan organisaties in de Benelux. Hij wist deze te overtuigen Van Puymbrouck te laten vallen met het argument dat een te openlijke propaganda voor Duitsland het VNV schade toebracht en dus ook Duitsland zelf daar het VNV een bondgenoot was. Van Puymbrouck werd einde 1937 als hoofdredacteur vervangen door Antoon Mermans die als een pion van de VNV-leiding beschouwd kan worden. Op 4 november 1937 verscheen een artikel waarin De Clercq verklaarde dat *Volk en Staat* van dat moment af als een partijdagblad kon worden beschouwd. De verkoop steeg weer langzaam tot maximum 10.000 exemplaren. Vele hoofdartikels werden voortaan geschreven door leidinggevende VNV'ers en de partijlijn werd trouw gevolgd. De berichtgeving over Duitsland matigde, hoewel de sympathie bleef. Het blad legde een sterk anti-Franse klemtoon en volgde een hyperneutralistische koers aangaande de positie van België in het dreigende Europese conflict. De maandelijkse sub-

De redactie van Volk en Staat (v.l.n.r.): Jan Brans, Staf de Clercq, Antoon Mermans en Karel Peeters. Volk en Staat was vanaf november 1936 de opvolger van De Schelde. Het blad ontving Duitse steun en had aanvankelijk een moeilijke relatie met het VNV. Pas na Mermans' benoeming tot hoofdredacteur (1937) werd Volk en Staat het officiële partijorgaan. Tijdens de bezetting verdedigde het blad de VNV-collaboratiepolitiek en verzette het zich tegen de DeVlag en SS-richting. (SOMA)

sidies van het Promi liepen gewoon voort en werden in januari 1939 zelfs gevoelig opgedreven. Het Promi investeerde voor minstens een half miljoen frank. De steun stopte toen in juni 1939 een Belgische wet buitenlandse betalingen voor propagandadoeleinden strafbaar stelde. Mede als gevolg daarvan kwam de VNV-leiding op 24 augustus 1939 in het bezit van de aandelen van de NV De Schelde. Er ging een onderhandeling met het Promi aan vooraf. De Belgische Staatsveiligheid was gedeeltelijk op de hoogte van de relaties tussen De Clercq en het Promi onder meer doordat Van Puymbrouck er geruchten over rondstrooide. Van 17 januari tot 26 februari 1940 kreeg *Volk en Staat* een verschijningsverbod opgelegd, officieel wegens een subversief artikel van De Clercq. Bij de Duitse inval op 10 mei 1940 werden Mermans en Peeters, die sedert 1939 beheerder-directeur van de NV De Schelde waren, opgepakt door de Belgische Veiligheid en in gevangenschap naar Frankrijk gevoerd (**Spooktreinen**). Als gevolg daarvan hield *Volk en Staat* op te verschijnen tot 12 juni 1940 toen Jan Brans met de steun van de bezetter de persen van *Volksgazet* in beslag nam en de krant weer op de markt bracht. Brans handelde met de steun van De Clercq die een manoeuvre van Van Puymbrouck vreesde. *Volk en Staat* had in de eerste maand een sterk Groot-Nederlandse teneur, terwijl berichten over VNV pas verschenen van augustus 1940 af toen de partij groen licht kreeg van de bezetter. Op 16 augustus 1940 trad Mermans, na zijn terugkeer uit Frankrijk

weer in functie. Brans werd plaatsvervangend hoofdredacteur van een op intellectuelen gerichte B-editie terwijl Mermans de populaire A-editie leidde. Van juni 1941 af kwam er een dubbel hoofdredacteursschap. Toen Brans in maart 1944 naar Spanje ging en niet terugkeerde nam **Jeanne de Bruyn** zijn plaats in. Vooral Mermans volgde scrupuleus de richtlijnen van de VNV-leiding op en bij elk probleem werd steeds de VNV-leiding om advies gevraagd. *Volk en Staat* was zo dé spreekbuis van het VNV tijdens de bezetting. De collaboratie-politiek werd integraal verdedigd en er werd propaganda gemaakt voor elke vorm van collaboratie waarvoor de partij zich engageerde, inclus de militaire collaboratie aan het oostfront. De krant volgde de Duitse propaganda in al zijn aspecten. Ze maakte propaganda tegen de geallieerden en de joden. Ze knoopte wel de strijd aan met de Groot-Duitse ss en de **Duitsch-Vlaamsche Arbeidsgemeenschap**. De hoofdredactie kwam daardoor geregeld in conflict met de Duitse censuur, ook omdat het verbod op Duitse propaganda niet altijd werd gerespecteerd. Redacteur **Hector de Bruyne** vloog in mei 1943 zelfs enkele weken achter de tralies omdat hij zelfstandigheid had durven eisen voor kleine staten.

Mede door Duitse steun maakte *Volk en Staat* tijdens de bezetting een expansie door. De oplage steeg tot gemiddeld 40.000 exemplaren en er werd een hoge verkoop gerealiseerd die pas in 1944 daalde. Precieze verkoopcijfers zijn niet bekend.

Na de oorlog werden de medewerkers van *Volk en Staat* in één proces voor de rechter gedaagd. In december 1947 werden de belangrijkste onder hen door het krijgshof in Antwerpen ter dood of tot een lange celstraf veroordeeld wegens collaboratie. Niemand werd geëxecuteerd.

LITERATUUR: E. de Bens, *De Belgische dagbladers onder Duitse censuur, 1940-1944*, 1973; – E. de V. (A. de Bruyne), 'Kollaboratie en kollaboratiepers in 1940-1944', in *'t Pallieterke* (januari-maart 1974); – E. Verhoeyen, 'De financiering van het dagblad *De Schelde / Volk en Staat* (1929-1940)', in *WT*, jg. 46, nr. 4 (1987), p. 224-240 en jg. 47, nr. 1 (1988), p. 35-61; – S. Deville, *Het Vlaams-nationalistisch dagblad Volk en Staat: de weg van de collaboratie (1 januari 1940 – 30 september 1941)*, KUL, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, 1989; – B. de Wever, *Greep naar de macht. Vlaams-nationalisme en Nieuwe Orde. Het VNV 1933-1945*, 1994.

BRUNO DE WEVER